

# Melding einde werkzaamheden

## Ontwikkelfase Fort Honswijk

### Notitie van de Zoogdierverseniging

Datum	28 november 2022
Projectnummer	2020.064C
Projectnaam	Ecobegeleiding Fort Honswijk
Opdrachtgever	Gemeente Houten
Auteur(s)	Marcel Schillemans en Herman Limpens
Projectleider	Marcel Schillemans
Documentnummer	N2022.021
Deze notitie kan geciteerd worden als	Schillemans, M.J. & Limpens, H.J.G.A , 2022. Melding einde werkzaamheden. Ontwikkelfase Fort Honswijk. Notitie N2022.021. Zoogdierverseniging, Nijmegen

## 1. Inleiding

Vanaf najaar 2019 zijn de restauratiewerkzaamheden in het kader van de ontwikkeling van Fort Honswijk gestart na de startmelding op 19-06-2019. Voor deze werkzaamheden is ontheffing verleend (Z-WNB-RI-REG-2019-0981). De ontheffing behelst ook de exploitatiefase. De ontwikkelfase met restauratiewerkzaamheden is per 15 november 2022 afgerond.

## 2. Belangrijke ontwikkelingen tijdens werkzaamheden

Ten opzichte van de originele planning is vertraging ontstaan als gevolg van de Sars-CoV-2 pandemie. In de originele ontheffing waren werkzaamheden aan de Toren van het Fort niet opgenomen. Echter deze waren wel gewenst vanuit het oogpunt van restauratie. Na toetsing (Epe & Jansen, 2021) en overleg met de provincie Utrecht (dd. 24-06-2021, zie bijgevoegd logboek ecologische begeleider) zijn enkel werkzaamheden uitgevoerd welke niet leiden tot aantasting van de vleermuisfuncties van de toren of overtreding van de Wet Natuurbescherming.

## 3. Monitoring overwinterende vleermuizen

Monitoring heeft plaatsgevonden tijdens de reguliere NEM Wintertellingen Vleermuizen. In het seizoen 2020-2021 zijn geen tellingen verricht als gevolg van Sars\_coV-2 pandemie; wintertellingen vleermuizen waren nationaal uitgesteld. Zodoende kunnen de aantallen dieren voor in het seizoen 2018-2019 (voor de werkzaamheden) vergeleken worden met de aantallen in de seizoenen 2019-2020 en 2021-2022 (beide tijdens de werkzaamheden). De detailtellingen worden gegeven in bijlage I.

Bij vier soorten zijn de tellingen in 2020 en/of 2022 lager dan in 2019: baardvleermuis, watervleermuis, franjestaart en gewone dwergvleermuis. Deze soorten worden hieronder verder besproken.

Voor de **baardvleermuis** spec.<sup>1</sup> geven de aantallen overwinterende dieren waargenomen in 2020 en 2022 geen reden om aan te nemen dat de werkzaamheden een negatief effect hebben gehad. De lagere telling in 2022 ten opzichte van 2020 is vergelijkbaar met eerdere schommelingen in het aantal dieren (Figuur 1) én de trend op grotere schaal (Objecten van de Nieuwe Hollandse Waterline, provincie Utrecht en Gelderland) zijn dalende (Tabel 1). Vanwege het grote belang van fort Honswijk voor baardvleermuis is het advies om de monitoring voort te zetten en daarmee vinger aan de pols te houden.

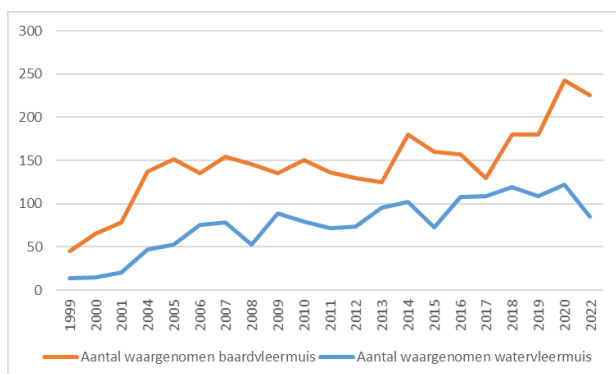
In 2022 zijn beduidend minder overwinterende **watervleermuizen** aangetroffen dan in 2020 of 2019. Vergelijkbare schommelingen in de aantallen dieren zijn eerder waargenomen (Figuur 1). De korte

---

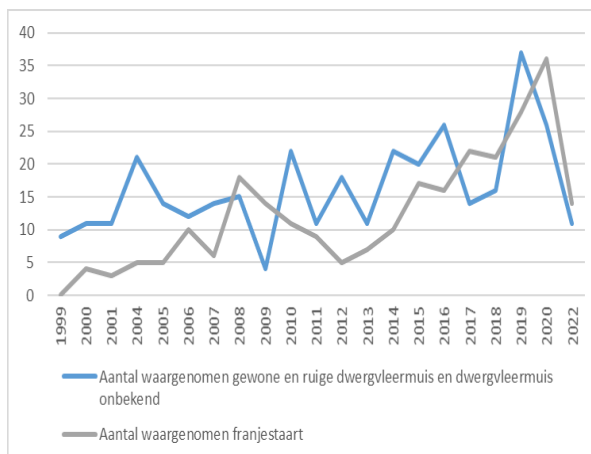
<sup>1</sup> Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen de gewone baardvleermuis (*Myotis mystacinus*) en de Brandts vleermuis (*Myotis brandtii*). Daarvoor is hanteren noodzakelijk en dat is in de winter verstorend. Wel is te verwachten dat de in fort Honswijk getelde baardvleermuizen vooral de gewone baardvleermuis zal betreffen.

periode trend in de fortten van Nieuwe Hollandse waterlinie is afgevlakt, op provinciaal niveau is dat niet het geval (Tabel 1). Op basis van deze gegevens kan niet worden geconcludeerd of de werkzaamheden wel of geen effect hebben gehad. De tellersgroep rapporteerde een relatief lage stand van het water in de kelder. Ook dit kan een effect hebben. Het advies is om de monitoring voort te zetten en daarmee vinger aan de pols te houden.

Voor **franjestartaart** is in 2022 een laag aantal is waargenomen (Figuur 2) ten opzichte van de jaren ervoor. Met name is het aantal dieren in de kelder van het Torenfort sterk lager dan in eerdere jaren (11 in 2022 ten opzichte van 28 daarvoor; van eerdere jaren is er geen uitsplitsing van het aantal in kelder bekend). De dieren worden meestal gevonden in een moeilijk inspecteerbare locatie. Mogelijk dat dieren bij de laatste telling nog verder waren weggelopen en daardoor niet zichtbaar (pers. com. tellersgroep). Op grotere schaal is de trend over 12 jaar van overwinterende franjestartaart minder positief dan over de langere periode; hetgeen wijst op een dalende trend voor franjestartaart in het algemeen. Op basis van de gegevens kan niet worden geconcludeerd of de werkzaamheden wel of geen effect hebben gehad. Het advies is om de monitoring voort te zetten en daarmee vinger aan de pols te houden.



*Figuur 2: Waargenomen overwinterende baardvleermuisen en watervleermuisen in Fort Honswijk (niet elk jaar zijn alle objecten volledig geteld).*



*Figuur 1: Waargenomen overwinterende dwergvleermuisen en franjestaarten in Fort Honswijk (niet elk jaar zijn alle objecten volledig geteld).*

Aantallen waargenomen overwinterende **dwergvleermuisen** nemen vanaf 2019 af (Figuur 2). De afname bedraagt in 2020 30% ten opzichte van 2019 en in 2022 58% ten opzichte 2020. Dergelijke schommelingen in aantallen waargenomen overwinterende dwergvleermuisen zijn eerder waargenomen in de Fort Honswijk, maar niet bij twee tellingen achter elkaar. Er moet wel worden opgemerkt dat de telling uit 2019 de hoogste telling ooit betrof van dwergvleermuisen op Fort Honswijk. Het aantal waargenomen dwergvleermuisen is in 2022 op het laagste niveau sinds 2010. Schommelingen in aantallen kunnen ook worden veroorzaakt door de buitentemperatuur (bij koude zijn er veel dieren binnen maar mogelijk ook verder weggelopen, bij warm weer zijn dieren soms actief en elders overwinterend). Voor dwergvleermuisen is geen trend van overwinteren de dieren op groter schaalniveau bekend. De zomertrend, gebaseerd op activiteitsmetingen binnen NEM Vleermuis Transectellingen) is op landelijk niveau stabiel (sinds 2015, start van de trend), er is geen

trend op kleiner schaalniveau bekend. Op basis van deze gegevens kan niet worden geconcludeerd of de werkzaamheden wel of geen effect hebben gehad. Het advies is om de monitoring voort te zetten en daarmee vinger aan de pols te houden.

*Tabel 1: Overzicht trends van de winterpopulaties van vier vleermuissoorten op verschillende schaalniveaus. Lange periode is vanaf begin van de trend berekeningen (1984 voor baardvleermuis spec., watervleermuis en franjestaart) en korte periode (vanaf 2011 voor baardvleermuis spec., watervleermuis en franjestaart en 2015 voor gewone dwergvleermuis)*

Soort	Nederland	Nieuwe Hollandse Waterlinie	Provincie Utrecht	Provincie Gelderland	Fort Honswijk laatste vier jaar
<b>Baardvleermuis spec.</b>					Stijgend/stabiel
Korte periode	Matige afname	Stabiel	Stabiel	Matige afname	
Lange periode	Matige toename	Matige toename	Matige toename	Matige toename	
<b>Franjestaart</b>					Afnemend
Korte periode	Matige toename	Onzeker	Stabiel	Matige toename	
Lange periode	Sterke toename	Matige toename	Matige toename	Sterke toename	
<b>Watervleermuis</b>					Afnemend
<b>Korte periode</b>	Matige toename	Stabiel	Matige toename	Matige toename	
<b>Lange periode</b>	Matige toename	Matige toename	Matige toename	Matige toename	
<b>Gewone dwergvleermuis (zomertrend)</b>					Afnemend
Korte periode	Stabiel	Onbekend	Onbekend	Onbekend	

Uit de wintertellingen blijkt dat de in het kader van de ontheffing aangebrachte weggkruipvoorzieningen, vooralsnog, door enkele dieren worden gebruikt. De gang onder de poterne wordt nog niet gebruikt door dieren. De voorzichtige ingebruikname van de voorzieningen is een positief teken.

#### **4. Rondleidingen in de winter**

Er zijn in de winter geen rondleidingen geweest in de toren. Er is nog geen monitoringsplan bekend daarvoor.

#### **5. Onverwachte veldbezoeken/inspecties**

Er zijn twee onaangekondigde veldbezoeken uitgevoerd: 09-09-2021 en 25-02-2021 (zie bijgevoegde notities). Tijdens de veldbezoeken zijn een aantal constatering gedaan welke vervolgens direct met de ontheffinghouder en de ecologische begeleiders zijn gedeeld. Tekortschietingen in maatregelen of uitvoering zijn daarop direct aangepakt en opgelost.

## **Bijlage 1**

Tabel 2: Aantallen dieren (*baardvleermuis spec.*) tijdens wintertelling aangetroffen

Gebouw(onderdeel)	Seizoen 2018-2019	Seizoen 2019-2020	Seizoen 2021-2022
Toren bovenste verdieping	?	14	20
Toren begane grond	?	163	162
Toren kelder	?	64	44
<b>Toren totaal</b>	<b>176</b>	<b>241</b>	<b>226</b>
Objecten met specifiek vleermuisbelang (gebouw F + M, G (gang onder de poterne)	2	0	0
Historische gebouwen met externe voorzieningen voor vleermuizen als gebouwen gerestaureerd zijn (B, B1, C, F, G, K, M, P, T)	3	1	0
Historische gebouwen zonder voorzieningen voor vleermuizen (D, E, H [=optie voor later], A)	1	1	0

 Tabel 3: Aantallen dieren (*franjestart*) tijdens wintertelling aangetroffen

Gebouw(onderdeel)	Seizoen 2018-2019	Seizoen 2019-2020	Seizoen 2021-2022
Toren bovenste verdieping		1	1
Toren begane grond		2	2
Toren kelder		28	11
<b>Toren totaal</b>	<b>27</b>	<b>31</b>	<b>14</b>
Objecten met specifiek vleermuisbelang (gebouw F + M, G (gang onder de poterne)	-	-	-
Historische gebouwen met externe voorzieningen voor vleermuizen als gebouwen gerestaureerd zijn (B, B1, C, F, G, K, M, P, T)	1	4	?
Historische gebouwen zonder voorzieningen voor vleermuizen (D, E, H (=optie voor later), A)	-	-	-

 Tabel 4: Aantallen dieren (*grootoorvleermuis spec.*) tijdens wintertelling aangetroffen

Gebouw(onderdeel)	Seizoen 2018-2019	Seizoen 2019-2020	Seizoen 2021-2022
Toren bovenste verdieping	?	0	2
Toren begane grond	?	1	4
Toren kelder	?	1	0
<b>Toren totaal</b>	<b>2</b>	<b>2</b>	<b>4</b>
Objecten met specifiek vleermuisbelang (gebouw F + M, G (gang onder de poterne)	-	-	-
Historische gebouwen met externe voorzieningen voor vleermuizen als gebouwen gerestaureerd zijn (B, B1, C, F, G, K, M, P, T)	1	1	-
Historische gebouwen zonder voorzieningen voor vleermuizen (D, E, H [=optie voor later], A)	-	1	-

Tabel 5: Aantallen dieren (**watervleermuis**) tijdens wintertelling aangetroffen

Gebouw(onderdeel)	Seizoen 2018-2019	Seizoen 2019-2020	Seizoen 2021-2022
Toren bovenste verdieping	?	6	9
Toren begane grond	?	34	39
Toren kelder	?	82	37
<b>Toren totaal</b>	<b>106</b>	<b>122</b>	<b>85</b>
Objecten met specifiek vleermuisbelang (gebouw F + M, G (gang onder de poterne)	-	-	-
Historische gebouwen met externe voorzieningen voor vleermuizen als gebouwen gerestaureerd zijn (B, B1, C, F, G, K, M, P, T)	2	-	-
Historische gebouwen zonder voorzieningen voor vleermuizen (D, E, H [=optie voor later], A)	1	-	-

Tabel 6: Aantallen dieren (**gewone dwergvleermuis**) tijdens wintertelling aangetroffen

Gebouw(onderdeel)	Seizoen 2018-2019	Seizoen 2019-2020	Seizoen 2021-2022
Toren bovenste verdieping	?	5	2
Toren begane grond	?	18	11
Toren kelder	?	0	0
<b>Toren totaal</b>	<b>34</b>	<b>23</b>	<b>13</b>
Objecten met specifiek vleermuisbelang (gebouw F + M, G (gang onder de poterne)	-	-	-
Historische gebouwen met externe voorzieningen voor vleermuizen als gebouwen gerestaureerd zijn (B, B1, C, F, G, K, M, P, T)	-	-	-
Historische gebouwen zonder voorzieningen voor vleermuizen (D, E, H [=optie voor later], A)	-	-	-

Tabel 7: Aantallen dieren (**dwergvleermuis spec. of ruige dwergvleermuis**) tijdens wintertelling aangetroffen

Gebouw(onderdeel)	Seizoen 2018-2019	Seizoen 2019-2020	Seizoen 2021-2022
Toren bovenste verdieping		0	2
Toren begane grond		25	15
Toren kelder		3	2
<b>Toren totaal</b>	<b>31</b>	<b>28</b>	<b>17</b>
Objecten met specifiek vleermuisbelang (gebouw F + M, G (gang onder de poterne)	-	-	-
Historische gebouwen met externe voorzieningen voor vleermuizen als gebouwen gerestaureerd zijn (B, B1, C, F, G, K, M, P, T)	-	-	-
Historische gebouwen zonder voorzieningen voor vleermuizen (D, E, H [=optie voor later], A)	-	-	-